

BANII ÎN CODUL CIVIL ROMÂN

Prof. univ. dr. Radu I. Motica

Conf. univ. dr. Lucian Bercea

Universitatea de Vest din Timișoara

En étudiant le statut de l'argent dans le Code civil roumain et, plus largement, dans le droit privé, les auteurs proposent une démarche bidirectionnelle. D'une part, l'argent est analysé en perspective fonctionnelle, par référence au rôle qu'il accomplit dans les rapports juridiques. D'autre part, en perspective statique, l'argent est analysé comme bien en soi, l'étude focalisant en particulier sur la consomptibilité et la fongibilité de celui-ci.

1. Locul banilor în dreptul privat. Deși joacă un rol esențial în relațiile sociale, inclusiv în cele juridice, banii nu dețin un loc important în gândirea juridică românească, fapt explicabil prin argumente de ordin cultural și istoric. Omniprezența lor în raporturile patrimoniale, atât calitativ, cât și cantitativ, nu s-a transformat într-o postură privilegiată în reglementări, jurisprudență sau doctrină. La nivel normativ, Codul civil român nu a rezervat o poziție specială banilor. Aceștia nu sunt nici definiți, nici reglementați în particular, cu toate că referirile la ei sunt diverse. În Codul civil moneda apare sub multiple ipostaze: *bani* (spre exemplu, în materia contractului de societate, asociatul poate pune în comun, ca aport, potrivit art. 1492 C.civ., „sau bani sau alte lucruri sau industria sa”); *sume de bani* (de pildă, art. 1145 C.civ. reglementează *inter alia* compensația „între două datorii care deopotrivă au ca obiect o sumă de bani”); *sume* (potrivit art. 1088 C.civ., la obligațiile care au de obiect o sumă oarecare, daunele-interese pentru neexecutare nu pot cuprinde decât dobânda legală”); *numerar* (la raportul donațiilor, conform art. 773 C.civ., „donatarul poate să nu raporteze numerarul dând echivalentul în mobile și, în lipsa acestora, în imobilele succesiunii”); *preț* (art. 526 C.civ., în materia cvasi-uzufructului, instituie, în sarcina uzufructuarului care a folosit bunurile, obligația „de a le înapoia în aceeași cantitate, calitate și valoare, sau prețul, la sfârșitul uzufructului”).

Dacă reglementarea monedei în dreptul privat este lacunară (căci maniera în care Codul civil a tratat banii s-a perpetuat și în actele normative subsecvente), nici jurisprudența care întâlnește banii în operațiunile patrimoniale nu îi privește ca noțiune demnă de a primi un tratament juridic omogen și coerent; nici doctrina dreptului civil sau comercial, pe de altă parte, în virtutea rolului său tradițional de conceptualizare și sistematizare, nu a urmărit aceste misiuni în materie monetară. Nefiind reglementați de sine stătător, banii au fost întotdeauna încorporați în instituțiile juridice cu care au relații și priviți cu titlu accesoriu. Un parcurs, chiar superficial, al dreptului privat pozitiv conduce la concluzia că formele monetare sunt tratate incidental, în pofida însemnătății conceptuale și practice; că referirile la obligațiile bănești, atât în reglementarea generală a obligațiilor, cât și în materia contractelor speciale, sunt atât de diseminate și succinte, încât trădează lipsa unui interes special al legiuitorului față de această instituție¹.

¹Pentru descrierea statutului (similar) al banilor în reglementarea, jurisprudența și doctrina franceză, a se vedea R. Libchaber, *Recherches sur la monnaie en droit privé*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1992, p. 1 și urm.

Ocaziile cu care întâlnim moneda în Codul civil (cum sunt instituțiile plății², a daunelor-interese³, a contractului de vânzare-cumpărare⁴, a contractului de împrumut⁵, a contractului de depozit⁶) ar fi justificat un regim juridic bine definit. Atomizați, însă, din punct de vedere instituțional, în reglementare și doctrină, banii nu se bucură de un statut juridic coerent în dreptul privat. Ar părea, deci, că banii, conceptual, nu aparțin organic dreptului privat sau, cel puțin, că acesta nu îi revendică, deși ar trebui și ar putea să o facă, pentru că, în general, când spunem patrimoniu sau patrimonial, ne referim la bani, căci este patrimonial și aparține patrimoniului ceea ce are valoare economică și poate fi evaluat în bani. Dreptul privat întâlnește banii prea frecvent ca să îi poată ignora; cu toate acestea, s-a dovedit, până acum, incapabil sau neinteresat să țină asupra lor un discurs coerent și exhaustiv. Încercăm, în analiza de față, să prezentăm câteva repere ale unui astfel de discurs, printr-o abordare bidirecțională⁷ a banilor, atât static, ca bun în sine, cât și dinamic, prin prisma funcțiilor pe care le îndeplinesc, abordare precedată de o clarificare conceptuală.

2. Concepte monetare în Codul civil. O lămurire a conceptelor cu care operăm se impune, în condițiile în care lipsesc definițiile legale, iar diversitatea terminologică întreține echivocul. Trebuie distins între monedă, unitatea monetară și formele monetare, sau, în alți termeni, între bani, unitatea bănească și formele bănești: dacă banii reprezintă o formă particulară, imediat mobilizabilă, de avere⁸, unitatea monetară ar constitui etalonul unitar (unitatea de măsură) într-un sistem monetar, iar formele monetare sunt expresiile sub care conceptul esențial numit ban există. Există, așadar, între cele trei, un raport esență – unitate – existență sau, mai precis, gen abstract – o unitate din gen – formă concretă.

Termenii utilizați în Codul civil pentru a desemna conceptele monetare sunt, după cum am arătat, diverși. Semantic, însă, ei se află, toți, într-o relație de sinonimie, semnificând banul ca tip de avere, în general, iar nu o formă monetară sau alta.

Codul civil are în vedere acest sens nu numai atunci când face vorbire despre bani, generic (de pildă, la împărțeala succesiunii, conform art. 742 C.civ., „inegalitatea părților date în natură se compensează prin bani”), ci și în cazul în care pomenește literalmente o

²Spre exemplu, în materia ofertei reale de plată urmată de consemnațiune, art. 1114 C.civ.: „Când creditorul unei sume de bani refuză de a primi plata, debitorul poate să-i facă oferte reale, și, refuzând creditorul de a primi, să consemneze suma”.

³De pildă, în materia stabilirii convenționale a daunelor-interese, art. 1087 C.civ.: „Când convenția cuprinde că partea care nu va executa va plăti o sumă oarecare drept daune-interese, nu se poate acorda celeilalte părți o sumă nici mai mare nici mai mică”.

⁴De exemplu, în materia obligațiilor cumpărătorului, art. 1361 C.civ.: „Principala obligație a cumpărătorului este de a plăti prețul la ziua și la locul determinat prin contract”.

⁵Spre exemplu, cu privire la împrumutul de bani, art. 1578 C.civ.: „Obligația ce rezultă din un împrumut în bani este totdeauna pentru aceeași sumă numerică arătată în contract. Întâmplându-se o sporire sau o scădere a prețului monedelor, înainte de a sosi epoca plății, debitorul trebuie să restituie suma numerică împrumutată și nu este obligat a restitui această sumă decât în speciile aflătoare în curs în momentul plății”.

⁶De pildă, în materia obligațiilor depozitarului, art. 1604 C.civ.: „Depozitarul trebuie să înapoieze tot acel lucru ce a primit. Un depozit de bani, când depozitarul, conform art. 1602, făcuse întrebuințare de dânsul, trebuie să se restituie în acele monede în care s-a făcut, atât în cazul de sporire, cât și în acela de scădere a valorii lor”.

⁷Pentru o analiză exhaustivă a banilor în cele două direcții, a se vedea R. Libchaber, *op. cit.*, p. 11 și urm.

⁸A se vedea C. C. Kirițescu, E. M. Dobrescu, *Băncile. Mică enciclopedie*, Ed. Expert, București, 1998, p. 34.

formă monetară (numerarul): în materia raportului liberalităților în materie succesorală, art. 773 C.civ. obligă succesibilul care a primit bani să facă raportul „luând mai puțin din numerarul succesiunii”. Rațiunea acestei relații sinonimice între parte și întreg (care astăzi nu mai poate fi acceptată) stă în aceea că, în epocă, în mod evident, legiuitorul nu a avut în vedere decât o singură formă monetară, numerarul⁹.

Reglementarea lacunară a banilor în Codul civil a avut, neîndoielnic, și un efect pozitiv: anomia a permis apariția, mai târziu, a unor forme monetare noi, fără să restrângă în vreun mod funcțiile pe care acestea le îndeplinesc în plan juridic.

Este știut că banii reprezintă, în prezent, o categorie eterogenă din perspectiva formelor pe care le îmbracă: alături de numerar, există moneda de cont (zisă și scripturală), sub forma disponibilităților bănești aflate în conturi bancare, precum și moneda electronică, constând în valorile monetare stocate pe suport electronic. Acești bani au o existență virtuală, fiind creația instituțiilor de credit, iar nu a băncii de emisiune, și tind să se substituie numerarului. Între toate aceste forme monetare, numerarul este înzestrat *ope legis* cu un curs legal, calificare decurgând din prevederea legală potrivit căreia nici un creditor nu îl poate refuza ca mijloc de plată¹⁰.

Clarificarea conceptuală de mai sus permite înțelegerea abordării dihotomice sau bidirecționale pe care o propunem în cercetarea banilor din perspectivă juridică. Moneda poate fi privită atât static, izolat, ca bun în sine, cât și dinamic, prin prisma funcțiilor îndeplinite în obligațiile monetare.

3. Abordarea funcționalistă a banilor. Pentru deținătorul de monedă, funcțiile banilor sunt multiple. Este relevant, îndeobște, în doctrina economică¹¹, faptul că banii reprezintă unități de măsură a valorii, întrucât cu ajutorul lor, ca etalon comun de evidență și calcul, se exprimă valoarea tuturor bunurilor *lato sensu* și a tranzacțiilor; că banii sunt un mijloc de schimb, prin intermediul lor efectuându-se tranzacțiile cu bunuri *lato sensu*¹²; că, în fine, banii reprezintă o rezervă de valoare, întrucât nu trebuie utilizați în mod necesar și imediat pentru schimb, ci pot fi păstrați de deținător sau încredințați spre păstrare (și fructificare) unor instituții financiare.

Dacă economic funcțiile banilor sunt, așadar, cele de măsură a valorii, mijloc de schimb și rezervă de lichiditate, în drept ele se traduc ca fiind acelea de instrument de evaluare, mijloc (dinamic) de plată și obiect (static, de rezervă) al proprietății¹³.

Codul civil român conferă o imagine (este adevărat, fragmentară) asupra banilor din perspectivă funcțională. Funcția primordială pentru legiuitor a fost, fără discuție, cea de mijloc de plată: de pildă, potrivit art. 1114 C.civ., „când creditorul unei sume de bani refuză de a primi plata, debitorul poate să-i facă oferte reale, și, refuzând creditorul de a primi, să

⁹Constatare făcută, de altfel, și în doctrina franceză, în ceea ce privește Codul civil napoleonian; a se vedea J. Carbonnier, *Droit civil*, vol. 3, *Les biens*, Presses Universitaires de France, Paris, ed. 13, 1990, p. 56.

¹⁰Potrivit art. 16 din Legea nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naționale a României, bancnotele și monedele emise și neretrate din circulație de către Banca Națională a României reprezintă însemne monetare care trebuie acceptate la valoarea nominală pentru plata tuturor obligațiilor publice și private.

¹¹Opinia economiștilor a fost preluată în drept, spre exemplu, de M. Mureșan, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Cordial Lex, Cluj-Napoca, 1996, p. 96.

¹²Banii sunt, pentru economiști, și mijloc de plată, dar într-un sens mult restrâns, rezidual, în raport cu cel juridic: acela de instrument prin care se sting obligații care nu sunt direct legate de schimbul de bunuri (de pildă, obligațiile fiscale).

¹³A se vedea J. Carbonnier, *op. cit.*, p. 34.

consemneze suma”. Pot fi identificate, însă, și celelalte roluri pe care le joacă banii: (i) cel de instrument de evaluare (când art. 1191 C.civ. prevede că dovada actelor juridice al căror obiect are o valoare ce depășește suma de 250 lei, chiar pentru depozit voluntar, nu se poate face decât sau prin act autentic, sau prin act sub semnătură privată); (ii) cel de rezervă patrimonială: în cazul depozitului bănesc neregulat, dacă depozitarul folosește bunul, conform art. 1604 C.civ., banii „trebuie să se restituie în acele monede în care s-a făcut, atât în cazul de sporire, cât și în acela de scădere a valorii lor”.

4. Abordarea statică a banilor. Dacă funcțional Codul civil nu ignoră complet banii, calitățile lor de bun în sine au fost mai degrabă indiferente legiuitorului. Doctrina¹⁴ a manifestat, însă, un anumit interes în ceea ce privește calificarea juridică a monedei ca bun, componentă a perspectivei statice asupra banilor la care ne propunem să contribuim.

Moneda este reputată a fi un bun de gen, consumptibil și fungibil, aceste calități fiind exprimate în mod constant în doctrină¹⁵. Dincolo de faptul că unele dintre criteriile de clasificare a bunurilor sunt în sine criticabile, nici una dintre aceste caracterizări nu poate fi absolutizată în cazul banilor; dimpotrivă, dificultăți serioase se evidențiază când moneda este supusă categorizărilor ordinare din dreptul civil. Varietatea formelor monetare ale prezentului este cea care repune în discuție calificările doctrinei: corporalitatea istorică a monedei și-a pierdut caracterul absolut; banii nu sunt, întotdeauna, un bun generic; consumptibilitatea lor este incertă; fungibilitatea lor este limitată. Singura calificare a monedei care pare a fi în afara oricărei discuții este cea de bun mobil, în măsura în care acceptăm fără critici clasificarea pe care Codul civil o face bunurilor, în mobile și imobile.

4.1. Mobilitate naturală sau legală în materie monetară? Între formele monetare, în cazul numerarului, în aparență, s-ar putea susține că el reprezintă un bun mobil prin natura sa, căci bancnotele și monedele metalice pot fi transportate dintr-un loc în altul, în sensul art. 473 C.civ., cu concursul unei forțe exterioare lor¹⁶. Cu toate acestea, ceea ce face ca hârtia sau metalul să aibă calitatea de bani nu este natura materialului în sine (se mai spune despre bani, în general, că ei nu au natură, ci doar funcții; că banii sunt ceea ce fac banii; că este monedă bunul care funcționează ca monedă¹⁷); ceea ce face ca suportul material să fie ban este faptul că legea îi conferă puterea circulatorie, căci moneda prezentului este o monedă fiduciară. Banii-simbol și, între ei, numerarul, nu au o valoare intrinsecă. În consecință, ei nu sunt doriți ca o marfă, în sine, încorporând o anumită valoare, ci exclusiv ca monedă, în schimbul căreia pot fi obținute bunuri *lato sensu*¹⁸. Așa cum raritatea banilor-simbol nu mai este consecința rarității naturale a materialului din care sunt realizați, ci este efectul limitării legale a creației monetare, calitatea de bun mobil a

¹⁴Amintim, aici: M. B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Ed. All Educational, București, 1998, p. 34 și urm.; T. Popescu, *Drept civil. Note de curs*, vol. I, Ed. Hyperion, București, 1991, p. 16 și urm.; Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Ed. Șansa, București, ed. VI (revăzută și adăugită de M. Nicolae și P. Trușcă), 2000, p. 105 și urm.; P. M. Cosmovici, *Introducere în dreptul civil*, Ed. All, București, 1993, p. 85 și urm.; M. Mureșan, *op. cit.*, p. 86 și urm.; G. Boroi, *Drept civil. Partea generală*, Ed. All Beck, București, ed. II, 1999, p. 67 și urm.

¹⁵Cu titlu de exemplu, în doctrina franceză, J. Carbonnier, *op. cit.*, p. 56, iar în cea română, M. Mureșan, *op. cit.*, p. 96.

¹⁶Este acceptat însă, în doctrină (a se vedea M. Mureșan, *op. cit.*, p. 88), faptul că criteriul clasificării bunurilor în mobile și imobile nu este strict însușirea lor de a fi mișcătoare sau nemișcătoare, legiuitorul având în vedere și alte considerente.

¹⁷A se vedea R. Libchaber, *op. cit.*, p. 16.

¹⁸S. Cerna, *Sistemul monetar și politica monetară*, Ed. Enciclopedică, București, 1996, p. 9 și urm.

numerarului nu este dată de materialul-suport, ci de lege, care prevede că reprezintă monedă cu putere circulatorie materialul căruia banca de emisiune i-a conferit o anumită formă. Această transformare nu este numai una cantitativă, fizică, ci în principal una calitativ-juridică, ceea ce face ca numerarul să se apropie, ca natură juridică, de bunurile mobile prin determinarea legii, alături de mobilele enumerate, exemplificativ, de art. 474 C.civ.¹⁹

Cât privește moneda de cont și moneda electronică, acestea nu pot fi decât mobile prin determinarea legii *lato sensu*, prin asimilare cu cele enumerate de textul amintit și cu cele cu care doctrina completează această enumerare.

4.2. Corporalitate și incorporalitate în materie monetară. Din perspectiva existenței materiale sau virtuale a bunurilor, dacă numerarul este un bun mobil corporal, întrucât are o existență materială tangibilă²⁰, moneda de cont, constând în disponibilitățile bănești aflate în conturi bancare, și moneda electronică, reprezentată de valorile monetare stocate pe suport electronic, sunt bunuri mobile corporale, neavând o existență materială.

La o analiză mai atentă, însă, se observă că numerarul este, în același timp, un bun material și un bun a cărui materialitate nu este decât o aparență, căci, după cum am arătat, nu materialul îi conferă valoare de bun, ci legea, care îl investește cu forță liberatorie. Cum, însă, din perspectiva acestei clasificări, existența materială tangibilă prevalează, vom păstra calificarea de bun mobil corporal, spunând doar că specificul amintit nu s-a mai dovedit, în acest caz, suficient de relevant pentru a ne îndepărta de opinia clasică.

Pe de altă parte, moneda de cont face obiectul unei creanțe pe care titularul contului bancar o deține asupra băncii, creanță care, la rândul ei, constituie un bun mobil incorporal. În același mod, moneda electronică este obiect al unei creanțe asupra instituției emitente.

Consecința este, așadar, că numerarul poate face obiectul unui drept real, iar moneda de cont și moneda electronică fac obiectul unor drepturi de creanță, cu toate consecințele ce decurg de aici (de pildă, numai numerarul poate fi dobândit prin posesie de bună-credință, potrivit art. 1909 C.civ., și tot numai el poate fi transmis prin simpla tradițiune).

4.3. Generic și individual în materie monetară. Mobilele se divid, în mod obișnuit, în două categorii, din perspectiva determinabilității lor: bunuri de gen și bunuri individual determinate. Clasificarea are la bază, însă, nu numai criteriul naturii bunurilor, ci și pe cel al voinței părților, căci părțile pot să considere un bun de gen ca fiind individual determinat. Categoriile de bun cert și bun generic nu sunt etanșe, pentru că orice bun generic are vocația de a deveni bun cert, după individualizare; există, deci, o comunicare unidirecțională între cele două clase.

Banii sunt considerați a fi un bun de gen²¹. Această calificare este discutabilă, în condițiile în care, deși funcțional pot fi asimilați, nu însă perfect, din perspectivă statică apar diferențe ținând în principal de existența lor materială. Pentru a dobândi sens, și această calificare trebuie să se refere la fiecare suport monetar în sine, iar nu la bani în sens abstract, căci moneda *in abstracto*, ca mijloc de evaluare, de plată sau de rezervă de valoare, nu se pretează la o asemenea categorizare.

¹⁹Doctrina arată că această enumerare este confuză și incompletă (a se vedea G. Boroi, *op. cit.*, p. 70).

²⁰În doctrină (a se vedea T. Popescu, *op. cit.*, p. 19) se susține chiar că titlurile la purtător, care constată creanțe în favoarea purtătorului, sunt bunuri mobile corporale. În această logică, cu atât mai mult banii, în cazul cărora legătura dintre suportul material și valoarea economică încorporată este și mai puternică, ar fi mobile corporale.

²¹A se vedea M. Mureșan, *op. cit.*, p. 90; G. Boroi, *op. cit.*, p. 73.

Numerarul, ca bun de gen, este supus individualizării clasice. Numărarea unei sume de bani determinate prin delimitarea ei materială dintr-o sumă de bani mai mare poate fi calificată drept numărare în sensul art. 1299-1300 C.civ. Aceeași calificare o poate primi, însă, și indicarea seriei și a numărului unei sau mai multor bancnote dintr-o anumită monedă națională, căci și această operațiune cuprinde suficiente elemente de individualizare a banilor.

Moneda de cont și cea electronică, însă, nu pot fi privite drept bunuri de gen decât în măsura în care acceptăm că acest gen este supus unei individualizări *sui generis*, diferită față de numărare, în sensul obișnuit al termenului. Cum banii de cont și cei electronici nu au o existență materială, ci doar una virtuală, instrumentele acestei individualizări ar fi indicarea sumei, a contului și a titularului de cont, respectiv a sumei și a suportului electronic. Operațiunea de individualizare nu este completă, însă, decât în momentul în care banii sunt utilizați efectiv ca mijloc de plată într-o operațiune determinată, o dată cu transferarea lor din contul, respectiv de pe suportul plătitorului în contul, respectiv pe suportul beneficiarului.

4.4. Consumptibilitate și neconsumptibilitate în materie monetară. Răspunsul pe care doctrina îl dă la problema consumptibilității banilor își are temeiul normativ în art. 526 C.civ., care, reglementând uzufructul ce „cuprinde lucruri cu care nu se poate cineva servi fără a le consuma”, începe enumerarea exemplificativă chiar cu banii, dar mai ales în art. 1095 C.civ., care, cu privire la stingerea obligațiilor prin plată, arată că „plata unei sume în bani, sau altor lucruri ce se consuma prin întrebuințare, nu poate fi repetită contra creditorului ce le-a consumat de bună-credință, deși plata s-a făcut de o persoană ce nu era proprietar sau care nu era capabilă de a înstrăina”.

Se spune, pornind de la aceste texte, că banii se consumă, dar nu în sens fizic, ci prin înstrăinare²². Este vorba, așadar, despre o consumptibilitate juridică, iar nu materială. Pretinsa consumptibilitate nu este asociată unei dispariții definitive a banilor, ci unei ieșiri a acestora din patrimoniul utilizatorului. Într-adevăr, ca efect al unui contract de vânzare-cumpărare, banii cu care a fost plătit prețul nu dispar, ci își schimbă proprietarul.

Spre deosebire, însă, de consumarea materială, înstrăinarea nu reprezintă o caracteristică a bunului, ci a operațiunii în care bunul este angajat²³. Ceea ce ar face ca banul să fie calificat drept consumptibil nu este o calitate a sa intrinsecă, ci o vocație principală. Apelând la diferența care se face între consumptibilitatea prin natură și consumptibilitatea prin destinație, s-ar putea spune că vocația principală a unui obiect materialmente consumptibil este dispariția sa fizică, în vreme ce aceea a unui bun consumptibil juridic ar fi utilizarea sa principală într-o operațiune de vânzare-cumpărare. Banii au, în mod incontestabil, vocația principală de a fi utilizați ca preț al unei vânzări-cumpărări, adică de a fi folosiți ca mijloc de plată. La fel de cert este, însă, și faptul că această vocație nu este singura: banii pot fi păstrați într-un cont bancar de depozit sau pot face obiectul unui împrumut, operațiuni care îi conservă și, adesea, îi fructifică. Alături de contractul de vânzare-cumpărare, care rămâne reperul principal în utilizarea banilor, se impune, deci, a fi analizată și soarta juridică a monedei în depozitul bănesc sau chiar în împrumutul de bani. În această perspectivă, consumptibilitatea juridică a monedei nu este întemeiată pe vreo calitate a lucrului, ci ar putea reprezenta, cel mult, vocația sa principală.

Consumarea juridică a banilor prin înstrăinare îmbracă, în practică, forme diferite, după cum este implicat numerarul (când înstrăinarea se face prin tradițiune, adică printr-o

²²A se vedea M. B. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 36; T. Popescu, *op. cit.*, p. 17; Gh. Beleiu, *op. cit.*, p. 111; M. Mureșan, *op. cit.*, p. 92; G. Boroi, *op. cit.*, p. 74.

²³A se vedea R. Libchaber, *op. cit.*, p. 105.

remitere materială), respectiv moneda de cont sau moneda electronică (când înstrăinarea se face printr-un transfer virtual).

Doctrina²⁴ a remarcat faptul că, la limită, banii reprezintă bunul care se consumă cel mai puțin prin utilizare. Dacă restul bunurilor, indiferent cât sunt de durabile, cunosc o anumită uzură în timp, moneda, prin simplul fapt că trece dintr-un patrimoniu în altul, nu își pierde în nici o măsură substanța. Faptul că inflația depreciază puterea de cumpărare a banilor este irelevant aici, întrucât această „uzură” nu este cauzată de circulația monetară, ci de condițiile generale din economie.

4.5. Fungibilitate și nefungibilitate în materie monetară. Sensul pe care îl conferim fungibilității condiționează analiza acestei caracteristici afirmate a banilor. Dacă nu facem diferență între bunurile de gen și cele fungibile²⁵, ne îndepărtăm de la înțelesul veritabil al termenului. Fungibilitatea este un raport de echivalență între două bunuri care are drept consecință deplina lor vocație de substituție în executarea unei obligații. Puterea liberatorie reciprocă caracterizează relația de fungibilitate²⁶.

Această putere este recunoscută, de regulă, bunurilor care fac parte din același gen. De pildă, art. 1145 C.civ., reglementând stingerea obligațiilor prin compensație, prevede că această operațiune „n-are loc decât între două datorii care deopotrivă au ca obiect o sumă de bani, o cantitate oarecare de lucruri fungibile de aceeași specie și care sunt deopotrivă lichide și exigibile”.

În cazul bunurilor nesimilare apar, însă, dificultăți evidente, dar, de fapt, în această ipoteză fungibilitatea își vădește sensul complet, de raport de echivalență liberatorie nu numai între bunuri făcând parte din același gen, ci și între bunuri diferite.

Într-o accepțiune *sui generis*, fungibilitatea este conexiunea care leagă banii și toate celelalte bunuri. Se spune că toate bunurile aflate în circuitul civil sunt susceptibile a avea un echivalent monetar (în alte cuvinte, fiecare lucru are prețul său). Banii ar fi, la limită, fungibili cu toate celelalte bunuri, pentru că, în ultimă instanță, le pot înlocui²⁷. Acest sens este greu de acceptat fără critici, căci raportul în discuție, dintre bani și bunuri, nu poate proveni decât din voința părților unui raport juridic, nu dintr-o echivalență de substanță. În această accepțiune, însă, fungibilitatea este univocă, iar nu reciprocă (banii putând înlocui bunurile, însă acestea din urmă neputând înlocui banii), și este efectul natural al calității banilor de etalon de valoare utilizat în comun de participanții la circuitul civil. Nu putem vorbi de fungibilitate decât în cazurile limitative în care banii se substituie intrinsec altui bun, în temeiul legii sau al voinței părților. Dacă am generaliza accepțiunea amintită a fungibilității ne-am găsi, în realitate, în prezența unui truism: plecând de la faptul că banii constituie un etalon de valoare pentru toate bunurile, este de așteptat ca toate bunurile să poată fi echivalate în bani²⁸. Însă această echivalare generală nu constituie o substituție, nici măcar potențială, căci între valoare, ca rezultat static al evaluării, și preț, ca element operațional, există o diferență esențială.

²⁴*Idem*, pp. 105-106; și în doctrina română, de altfel, s-a observat faptul că în materialitatea lor, banii nu se „consumă” sau „uzează”, putând servi unor întrebuințări succesive, repetate (M. Mureșan, *op. cit.*, p. 88).

²⁵Această diferență este neglijată, uneori, în doctrină; a se vedea T. Popescu, *op. cit.*, p. 17, unde se arată: „Caracterul fungibil se apreciază prin comparare între două lucruri din categoria acelor care se pot determina prin numărare, cântărire și măsurare”, sau M. Mureșan, *op. cit.*, p. 91, care este și mai tranșant: „Fungibilitatea este raportul de echivalență între bunurile de același gen”.

²⁶A se vedea M. B. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 37; T. Popescu, *op. cit.*, p. 17.

²⁷A se vedea J. Carbonnier, *op. cit.*, p. 56.

²⁸A se vedea R. Libchaber, *op. cit.*, p. 108.

În anumite cazuri, însă, cu titlu de aplicație a sensului particular al fungibilității relevat mai sus (de relație de echivalență între bani și un alt bun, rezultând din lege), Codul civil stabilește, în art. 494, cu privire la accesiunea imobiliară, că „dacă plantațiile, clădirile și operele au fost făcute de către o a treia persoană de bună-credință, proprietarul pământului nu va putea cere ridicarea sus-ziselor plantații, clădiri și lucrări, dar va avea dreptul sau de a înapoia valoarea materialelor și prețul muncii, sau de a plăti o sumă de bani egală cu aceea a creșterii valorii fondului”; o altă prevedere similară, deja amintită, este cea a art. 526 C.civ.: „dacă uzufructul cuprinde lucruri cu care nu se poate cineva servi fără a le consuma, precum bani, grâne, băuturi, uzufructuarul are dreptul de a dispune de ele, însă cu îndatorire de a le înapoia în aceeași cantitate, calitate și valoare, sau prețul, la sfârșitul uzufructului”; în fine, în materie de împărțeală succesorală, art. 742 C.civ. stabilește că „inegalitatea părților date în natură se compensează prin bani”. O dispoziție care contrazice, cu titlu de excepție de la regulă, afirmația noastră anterioară cu privire la caracterul univoc al fungibilității în această accepțiune, este cea din art. 773 C.civ., cu privire la raportul liberalităților în materie succesorală: „Succesibilul care a primit bani face raportul luând mai puțin din numerarul succesiunii. La neajungere, donatarul poate să nu raporteze numerarul dând echivalentul în mobile și, în lipsa acestora, în imobilele succesiunii”. Iată că, în mod excepțional, nu numai banii pot înlocui bunurile, ci și acestea din urmă se pot substitui banilor.

Se impune, pe de altă parte, abordarea aplicării în materie monetară a accepțiunii fungibilității ca raport de echivalență între bunuri din același gen, accepțiune pe care am calificat-o, deja, ca fiind restrictivă. Trebuie răspuns, pentru aceasta, la următoarea întrebare: sunt banii perfect fungibili cu ei înșiși? Dispoziția art. 1604 C.civ., potrivit căreia „un depozit de bani, când depozitarul făcuse întrebuițare de dânsul, trebuie să se restituie în acele monede în care s-a făcut, atât în cazul de sporire, cât și în acela de scădere a valorii lor”, nu ajută la găsirea unui răspuns, căci în epocă, după cum am arătat, legiuitorul a avut în vedere o singură formă monetară. Dificultatea răspunsului la această întrebare decurge, în prezent, din faptul că există o pluralitate de forme monetare, iar această eterogenitate poate obstacula fungibilitatea²⁹, căci forma nu rămâne fără influență asupra conținutului. Ar trebui să distingem între fungibilitatea în interiorul fiecărei forme monetare (care poate fi numită fungibilitate intra-monetară) și fungibilitatea între diferitele forme monetare (fungibilitatea inter-monetară).

Suportul monetar are, adeseori, influență asupra valorii pe care o încorporează, întrucât nu toate formele monetare au aceeași putere liberatorie: plățile între anumite persoane sau cele pentru un bun sau serviciu pot fi condiționate prin lege sau de către părți, convențional sau unilateral, de utilizarea unei anumite forme monetare sau chiar a unui anumit însemn bănesc. Majoritatea acestor limite sunt, însă, de sorginte extra-monetară.

Astfel, numerarul cunoaște o fungibilitate limitată, atât în interiorul speciei, cât și în raport cu forma monetară a monedei de cont. În interiorul speciei, diferite limite pot fi imaginate, decurgând din structura însemnelor monetare (de pildă, utilizarea unui însemn monetar mai mare decât suma de plată, condiționată de posibilitatea creditorului de a remite diferența între suma plătită și suma de plată) sau din constrângerile tehnologice (spre exemplu, utilizarea numerarului la distribuitoarele automate de produse, la posturile telefonice etc.). În raport cu moneda de cont, apare problema preferinței creditorului pentru numerar, care condiționează tipul de bani cărora le conferă putere liberatorie.

²⁹Există autori de prestigiu care consideră că acest obstacol nu există, dar fără să procedeze la o aprofundare a subiectului: „Toutes monnaies sont fongibles malgré l'hétérogénéité matérielle des types d'instruments” (J. Carbonnier, *op. cit.*, p. 56).

Fungibilitatea limitată caracterizează și moneda de cont. În interiorul speciei există limite în cazul plăților interbancare, care nu pot fi realizate decât dacă moneda băncii plătitorului poate fi convertită în moneda băncii beneficiarului³⁰. În raport cu numerarul, legea însăși instituie limite, exemplul cel mai relevant fiind plățile peste un anumit plafon între persoane juridice, care nu pot fi efectuate decât în monedă de cont, iar nu în numerar, deși acesta este înzestrat cu un curs legal.

Nu se poate vorbi, în aceste condiții, despre o fungibilitate completă în interiorul materiei monetare.

5. În loc de concluzie. Încheiem constatând că mai toate criteriile după care legea sau doctrina califică bunurile se aplică în mod imperfect în cazul banilor. Deși, în general, se spune că banii sunt sursa tuturor neajunsurilor, se pare că în acest caz sunt de vină criteriile.

³⁰Cu privire la explicațiile economice ale acestei conversii monetare, a se vedea S. Cerna, *op. cit.*, p. 73 și urm.